

УДК 343.211.4

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2022.3.15>**М. В. Сорока**аспірант кафедри адміністративного і кримінального права
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

ВІДНОВЛЕННЯ СПРАВЕДЛИВОСТІ ЯК ЦІЛЬ РЕСТИТУЦІЙНОГО ПРАВОСУДДЯ

Розглянуто етимологічне, філософське та правове розуміння поняття «ціль». З'ясовано, що ціль – це мислимий результат конкретної діяльності, результат функціонування. Зазначено, що зміст правової цілі відображає передбачуваний, бажаний ідеальний «образ» настання конкретних соціально – правових наслідків у вигляді соціально – правового результату, досягти якого можливо шляхом застосування правових засобів. Підкреслено, що реституційне правосуддя зародилося в Канаді. Означено, що відповідно до міжнародних правових документів, цілями реституційного правосуддя є відшкодування шкоди нанесеної скоєним злочином та досягнення відповідних результатів – укладання угоди між потерпілими та правопорушником на основі застосування відновних процесів. Наголошено, що в національних нормативно – правових актах як ціль реституційного правосуддя закріплено створення умов для примирення сторін – потерпілих і правопорушника. Підкреслено, що у фаховій літературі з кримінального, кримінально – процесуального та кримінально – виконавчого права має місце дискусія щодо сутності і цілей реституційного правосуддя. Встановлено, що одною із цілей реституційного правосуддя є відновлення справедливості. Вказано, що справедливість є багатоаспектним та різноплановим соціально – правовим явищем, яка має інституційний, особистий, загальний, індивідуальний, формальний, змістовий та процедурний виміри. Зазначено, що справедливість імплементується у правове реальність через окремі свої аспекти, кожен із яких має свій зміст. Обґрунтовано, що ціль реституційного правосуддя в інституційному вимірі полягає у виконанні ним спеціальних і загальних функцій в суспільстві; в особистому вимірі полягає у визнанні почуттів та потреб потерпілого, прийняття правопорушником відповідальності, активному залученні сторін – надання сторонам (правопорушник та потерпілий) повноважень щодо пошуку та прийняття взаємоприйняттого для них рішення, запобігання повторному вчиненню злочину, добровільність участі у відновному процесі усіх зацікавлених сторін, нейтральність посередника, реалізація принципу конфіденційності; в загальному вимірі полягає в досягненні шляхом застосування ідеальної процедури при розгляді аналогічних справ на певній території в певний тривалий період часу; в індивідуальному вимірі досягається як отримання конкретного результату при розгляді конкретної кримінальної справи (відшкодування потерпілому заподіяних йому матеріальних збитків в наслідок скоєння крадіжки); у формальному вимірі полягає у дотриманні положень щодо його здійснення, які закріплені в нормативно – правових актах, зокрема міжнародних, усіма учасниками кримінального конфлікту; у змістовному вимірі полягає у відшкодуванні у різних формах шкоди (майнової, фізичної, моральної) потерпілому, громаді з боку правопорушника; у вимірі суто процедурної справедливості ціль реституційного правосуддя полягає в отриманні будь – якого результату за умови додержання процедури; у вимірі абсолютної процедурної справедливості ціль полягає в забезпеченні проходження всіма учасниками кримінального конфлікту всіх етапів процедури правосуддя задля укладання мирової угоди на основі досягнутого консенсусу; у вимірі неабсолютної процедурної справедливості ціль полягає у факті передачі повноважень щодо винесення рішення про наслідки правопорушення безпосередньо сторонам правового конфлікту – злочинцю та жертві злочину, їх родинам, громаді. Вказано, що всі аспекти справедливості є тісно пов'язаними між собою.

Ключові слова: відновлення справедливості; ціль; реституційне правосуддя; інституційна справедливість; особиста справедливість; загальна справедливість; індивідуальна справедливість; формальна справедливість; змістовна справедливість; процедурна справедливість.

Постановка проблеми. Сучасним трендом розвитку кримінального судочинства в демократичних країнах світу є впровадження і застосування концепції реституційного правосуддя при вирішенні кримінальних конфліктів. Воно постає як форма реакції громадянського суспільства і держави на скоєння кримінального злочину або проступку. Реституційне правосуддя пропонує примирення злочинця і постраждалих сторін без втручання компетентних державних органів, надання підтримки потерпілому/жертві, реінтеграцію правопорушника в місцеву громаду, запобігання повторному вчиненню злочину в майбутньому, добровільність участі у відновному процесі всіх зацікавлених сторін.

Інститут реституційного правосуддя є втіленням процесів лібералізації та гуманізації правових механізмів протидії злочинності. Сьогодні в демократичних державах активно йде пошук альтернатив кримінальному покаранню, адже сам факт його соціальної неефективності є досить показовим. Реституційне правосуддя є одною із таких альтернатив.

Укладання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом чітко юридично зафіксувало намір України інтегруватися в ЄС, що передбачає імплементацію у вітчизняну правову систему загальновізнаних міжнародних стандартів, зокрема і форм відновного (реституційного) правосуддя. Важливою передумовою впровадження в Україні реституційного правосуддя є визначення його цілей та їх змістовна характеристика. Адже саме цілі відображають буття того чи іншого соціально – правового феномену, його природу, форми існування та напрями розвитку. Тому, дослідження змісту цілей реституційного правосуддя, зокрема такої як відновлення справедливості дозволить глибше розкрити сутність та призначення реституційного правосуддя, усвідомити його соціальну цінність та визначити вектори його застосування.

Ціль дослідження – розкрити зміст основних аспектів відновлення справедливості як цілей реституційного правосуддя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Справедливість як феномен права активно вивчається вітчизняними вченими. Зокрема, питання відновлення справедливості в правовій площині розглядає низка науковців. Так, С.В. Галкевич [1] і Н.В. Волкова[2] дослідили принцип справедливості у цивільному праві; О.М. Мусиченко [3] розглянула відновлення справедливості як мету кримінально – право-

вих заходів; Н.В. Шелевер [4] проаналізувала справедливість як обов'язкову вимогу судового рішення; Н. І. Мозоль[5] окреслила проблему соціальної справедливості в умовах воєнного стану. Проте, дослідженню відновлення справедливості як цілі реституційного правосуддя у вітчизняній правовій науці уваги приділяється не достатньо. При цьому, безпосередньо дослідження реституційного (відновного) правосуддя проводять О. Коваль[6], яка проаналізувала умови застосування відновного (реституційного) правосуддя в якості альтернативи традиційним каральним засобам регулювання; О.Р. Семчишин [7] розкрила перспективи інституціалізації відновного правосуддя в українському суспільстві.

Виклад основного матеріалу. Процес трансформації сучасних кримінально – правових доктрин щодо реагування на кримінальну поведінку у бік лібералізації та застосування гуманістичних підходів кримінально – правового впливу обумовлює необхідність встановлення та розкриття змісту цілей реституційного (відновного) правосуддя.

В етимологічному розумінні ціль – те, до чого прагнуть, чого намагаються досягти; мета [8; с. 738]. При цьому, мета – те, в чому людина бачить кінцевий результат своїх або чийхось дій, чого вона прагне [9; с.370]; мета – це сукупне уявлення про модель майбутнього результату, здатного задовільнити вихідну потребу за існуючих реальних можливостей, які оцінено за результатами минулого досвіду[10].

В філософському енциклопедичному словнику «ціль» визначається як ідеальний образ майбутнього, бажаного результату людської діяльності. Ціль є безпосереднім спонукальним мотивом діяльності людини, що визначає і мобілізує її волю[11; с. 706]. Ціль реалізується за допомогою засобів, які являють собою сукупність об'єктивних матеріальних факторів і способів дій людини, що ведуть до досягнення цілі. Ціль і засоби взаємозумовлюють одне одного і міняються місцями: створення засобів стає найближчою ціллю; всяка реалізована ціль стає засобом постановки і реалізації інших цілей. Це виражається в діалектиці ближчих і віддалених, загальної і окремих, кінцевої і проміжних цілей[12].

В теорії права термін «ціль» вживається в декількох значеннях. Так, цілі в праві розглядаються як конкретні перетворення можливості у дійсність; прагнення законодавця до настання конкретного стану суспільних відносин, що

регулюються правом; цілі діяльності правових відносин набувають правового змісту, оскільки вони відповідають духу права та досягаються за допомогою правових засобів[13]. Ціль у праві – полягає у його призначенні – для забезпечення порядку у відносинах між людьми та їх об'єднаннями, подолання виникаючих конфліктів у суспільстві, гарантування безпеки суб'єктів соціальних відносин, збереження цілісності соціальної спільноти та держави [14; с. 1049]. Ціль – це мислимий результат конкретної діяльності, результат функціонування. Досягнення цілі припускає послідовне вирішення ряду взаємозалежних задач – проблем, що вимагають вирішення; задачі, таким чином, виступають як проміжні цілі діяльності[15; с.197].

Таким чином, зміст правової цілі відображає передбачуваний, бажаний ідеальний «образу» настання конкретних соціально - правових наслідків у вигляді соціально – правового результату, досягти якого можливо шляхом застосування правових засобів та інструментів.

Слід зазначити, реституційне (відновне) правосуддя бере свій початок із 70 - х років ХХ століття. Зокрема, в 1974р. в м. Китченері (Канада) було організовано «Проект примирення між потерпілим та правопорушником», який полягав у можливості зустрічі сторін задля примирення [16]. За канадійським підходом, відновне правосуддя – це добровільна відповідь на злочинну поведінку, що ґрунтується на залученні громади, і яка спрямована на те, щоб зібрати разом жертву, правопорушника та громаду задля того, аби залагодити шкоду, спричинену кримінальною поведінкою[17].

На міжнародному рівні ціль реституційного правосуддя було нормативно закріплено у Віденській декларації про злочинність і правосуддя «Відповіді на виклики ХХІ століття», яка була прийнята Десятим Конгресом ООН 17 квітня 2000р., згідно з якою, основна ціль відновного правосуддя полягає в тому, щоб відшкодувати шкоду нанесену скоєним злочином і за можливості як найскоріше відновити первинні умови, в яких знаходилися потерпілий і правопорушник[18]. 24 липня 2002р. Економічна і Соціальна Рада ООН прийняла резолюцію «Про основні принципи програм відновного правосуддя у кримінальних справах», в якій було зазначено: 1. Програма відновного правосуддя – будь - яка програма, що застосовує відновні процеси та намагається досягти відновних результатів. 2. Відновний процес – будь - який процес, в якому потерпілий та правопорушник

і, де доречно, будь - які інші особи чи члени громади, на яких скоєне правопорушення мало вплив, разом беруть активну участь у вирішенні справи, зазвичай із допомогою фасилітатора. Відновні процеси можуть охоплювати медіацію, примирення, обговорення/конференції та «кола правосуддя». 3. Відновний результат – угода, досягнута в ході відновного процесу. Відновні результати передбачають реалізацію заходів, що охоплюють компенсації/відшкодування, реституцію/відновлення первинних прав та роботи на користь громаді, що має на меті задоволення індивідуальних та колективних потреб та відповідальності сторін, а також досягнення реінтеграції потерпілого та правопорушника[19].

Отже, цілями реституційного правосуддя відповідно до цих міжнародних правових документів означається: відшкодування шкоди нанесеної скоєним злочином та досягнення відновних результатів – укладання угоди між потерпілим та правопорушником і, де доречно, будь - якими іншими особами чи членами громади, на яких скоєне правопорушення на основі застосування відновних процесів - медіації; примирення; обговорення/конференції; кола правосуддя, а також реалізації таких засобів як: компенсації/відшкодування; реституція/відновлення первинних прав; виконання робіт на користь громади. При цьому, на думку В.В. Землянської, у визначенні відновного правосуддя Організації Об'єднаних Націй, прийнятої у 2002 році, знайдено баланс між двома критеріями відновного правосуддя – його процедурою та результатом[20].

Перший в Україні національний нормативно - правовий акт, який містив згадку про реституційне правосуддя, датується 10 травня 2006 року, коли Указом Президента України була затверджена «Концепція вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів». В ній наголошувалося, що реституційне правосуддя полягає у примиренні обвинуваченого і потерпілого за участю посередника (медіатора) і/або у відшкодуванні потерпілому завданої матеріальної та моральної шкоди[21]. Тобто, в цьому документі національного права, цілю реституційного правосуддя проголошувалося примирення обвинуваченого і потерпілого. В Указі Президента України від 08.04.2008р. № 311/2008 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008р. «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів» вказано, що відновне правосуддя – форма правосуддя,

основною метою якого є створення умов для примирення потерпілих і правопорушників та усунення наслідків спричинених злочином або кримінальним (підсудним) проступком [22]. Отже, цей документ закріплював як ціль реституційного правосуддя – створення умов для примирення сторін – потерпілих і правопорушника.

Вцілому, у фаховій літературі з кримінального, кримінально – процесуального та кримінально – виконавчого права має місце дискусія щодо сутності і відповідно цілей реституційного (відновного) правосуддя.

Теорія реституційного правосуддя була запропонована американським правником і кримінологом Говардом Зером в середині 90-х років ХХ століття [16], який вважав, що відновне правосуддя заохочує ліквідацію наслідків злочину для потерпілого, правопорушника і представників громадськості [23]. Англійський вчений Е. Ешуорт говорить про «відновну парадигму», суть якої полягає в тому, що завданням кримінальної юстиції повинно бути не покарання винного, а відновлення права особи, що постраждала від злочину [24]. Т. Маршалл запропонував розуміння відновного правосуддя як процесу, за допомогою якого сторони, втягнуті у злочин, спільно вирішують як поводитись з його наслідками та які висновки зробити на майбутнє [25].

На думку вітчизняних науковців В.Т. Маляренко та І. А. Войтюк, відновлювальне правосуддя – це орієнтований на вирішення проблеми підхід до злочинності, який передбачає участь самих сторін і суспільства вцілому в активних стосунках з юридичними органами... Метою такого правосуддя є урівноваження інтересів жертви і суспільства з необхідністю соціальної реінтеграції злочинця. Воно орієнтується на те, щоб сприяти зціленню жертви і надати можливість усім сторонам, втягнуті у процес правосуддя, брати в ньому активну участь [26]. Схожої думки дотримується Н. Нестор, яка стверджує, що відновне правосуддя є формою правосуддя, основною метою якого є створення умов для примирення потерпілих і правопорушників та усунення наслідків, спричинених злочином. Дана мета досягається шляхом проведення зустрічей сторін для спільного вирішення питання, щодо наслідків вчиненого та їх впливу на майбутнє. Тим самим створюються умови для соціальної реінтеграції правопорушника, відновлення прав потерпілого, зменшення рецидивізму та кількості кримінальних покарань [16]. Подібної точки зору дотримуються

і О.С. Семерак та І. О. Семерак. Науковці стверджують, що відновне правосуддя базується на ідеях примирення потерпілого із обвинуваченим, припинення самого конфлікту шляхом взаємного вибачення, каяття у вчиненому, усвідомлення юридичної відповідальності за скоєний злочин і обов'язку відшкодування нанесеної потерпілому фізичної, моральної та матеріальної шкоди [27].

Дослідник О.Р. Семчишин зазначає, що відновне правосуддя є формою суспільної діяльності, яка передбачає розгалужену систему соціальних відносин, де учасниками виступають представники різних соціальних груп та інститутів суспільства, а результатами процесу відновного правосуддя можуть бути: для правопорушника – пом'якшення покарання чи навіть припинення кримінального процесу в офіційній системі правосуддя, відновлення самоповаги та реабілітація, реінтеграція в суспільстві; для потерпілого – відшкодування шкоди, відновлення психологічного стану та контролю над своїм життям, для громади – посилення контролю над конфліктами чи порушенням закону серед членів громади, відновлення соціальних зв'язків та зміцнення безпеки; для інститутів правової системи – делегування частини повноважень із вирішення кримінальних ситуацій її учасникам, зменшення карних санкцій, розвантаження системи [7].

Отже, в міжнародних та вітчизняних нормативно – правових актах закріплено конкретні, соціально бажані та очікувані результати застосування реституційного правосуддя, а саме: відшкодування шкоди нанесеної скоєнням злочину; укладання угоди, що спрямована на примирення правопорушника із потерпілим, державою та громадськістю; усунення наслідків спричинених скоєнням злочину або здійсненням кримінального проступку. При цьому, переважна більшість вчених дотримується закріпленого в правових документах прикладного підходу до окреслення цілей реституційного правосуддя. Серед інших його цілей науковцями вказуються й такі, як: урівноваження інтересів жертви, суспільства і правопорушника; соціальна реінтеграція злочинця; створення передумов для примирення потерпілих і правопорушників; розв'язання кримінального конфлікту; припинення кримінального процесу в офіційній системі правосуддя; реабілітація правопорушника; відновлення психологічного стану потерпілого; зміцнення громадської безпеки; розвантаження судової системи та інші.

В той же час, не можна не погодитися з Н. Нестор, яка відмічає, що відновне правосуддя – новий підхід до вирішення конфліктів, спрямований на відновлення справедливості ... Призначення відновного правосуддя – відкликатися. Це відповідь на подію, що спрямована на відновлення справедливості (у широкому розумінні цього слова) після скоєння несправедливості [28].

Справедливість від Античності до сьогодення розглядається як провідна ідея, обов'язковий елемент права. Вона є вирішальною у визначенні права як регулятора суспільних відносин, одним із його загальнолюдських вимірів [28]. Справедливість є визначальною ознакою і невід'ємним механізмом гармонізації різних, у т. ч. протилежних (конкуруючих) інтересів. Справедливість є критерієм оцінки різноманітних співвідношень у житті суспільства ... між скоєним діянням і відплатою, злочином і покаранням [30; с.604].

У філософії права сформувався декілька позицій щодо відновлення справедливості у людських взаємовідносинах, діях та вчинках. Так, С. Стоун вважає, що справедливості досягнути не можливо. В своїй книзі «Людське право і людська справедливість» він пише: «як і самі проблеми етичної і політичної філософії, проблеми теорії справедливості ніколи не можуть бути вирішені, так як кожна зміна людства і його оточення викликає перегляд існуючих оцінок відповідно до нової ситуації; з особливою необхідністю це проявляється в нашому рухомому демократичному суспільстві» [31; с. 118;]. Іншу думку висловив К. Ллевелін, який дотримується думки, згідно до якої справедливість формує правотворча діяльність судді. Він говорить про те, що справедливість може бути «досягнута за допомогою права», яке розуміється як продукт правотворчої діяльності судді. Таким чином, інтуїтивно знайдене суддею рішення і створене ним право призводить до виникнення «реальної» справедливості, справедливості «під правом», а в деяких випадках взагалі «поза правом». Такий підхід до пошуку справедливого рішення проявляється в єдності та взаємодоповненні двох аспектів правосуддя, що впливають з принципу «вільного розсуду», «вільного пошуку справедливості» – суб'єктивізму особистого і суб'єктивізму соціального [32]. Думку, щодо ототожнення справедливості і права вилловив Л. Лакамбра. Він назвав справедливість «конститутивним принципом права», а в цьому сенсі право є «поглядом від справедливості».

Справедливість має свою логічну структуру, яка проникає в кожне право, незалежно від того, наскільки воно наближене або відокремлене від «абсолютної ідеї справедливості». З даної позиції, на думку Л. Лакамбра, справедливість «стає в праві логічною схемою і як така є тим же, що і право». Отже, право – завжди спроба здійснити справедливість, навіть якщо дана спроба не завжди повністю вдається [32]. Вітчизняний правознавець І. Завальнюк вважає, що справедливість є мінливим явищем правового життя, тому для вирішення соціальних конфліктів виникає необхідність «нормативного стандарту справедливості». Певний метод вирішення конфліктів виправдовує себе лише в тому випадку, коли він дозволяє визначити «норму справедливості», яка є універсальною логічно і психологічно, тобто «володіє одночасно силою правди і авторитетом наказу», визначає загальні принципи координації різних видів діяльності із вирішення конфліктів, що виникають. Справедливість представлена в якості мінливих з урахуванням обставин «правил гри». «Правила гри» в суспільному житті не можуть не фіксувати в якості правомірних ті чи інші типи діяльності, таких, які, безумовно, відповідають інтересам «укладачів» даних правил, або їх захисників [33].

Таким чином, справедливість є багатоаспектним та різноплановим соціально – правовим явищем. Погодимось з думкою С. Погребняка, який зазначає, що доцільно проводити дослідження імплементації у правову реальність окремих аспектів справедливості [29] кожен з яких має свій зміст. Тому, доцільним, на нашу думку, є з'ясування того, як різні аспекти справедливості можуть виявлятися як ціль реституційного правосуддя. До того ж, необхідно взяти до уваги, що у реституційному правосудді відновлення це - зцілення, примирення і відшкодування шкоди. Відновлення не у формально юридичній дійсності, де вважається, що покарання служить засобом відновлення порушеного права, а відновлення як людська категорія. Основними дійовими особами нової процедури стають самі учасники події - правопорушник і жертва [26].

З погляду на реституційне правосуддя як форму соціальної діяльності, соціально - правову практику, яка набуває інституційного характеру [27], доцільно говорити про інституційну справедливість.

Відомо, інституційна справедливість є реалізацією ідеї справедливості в певних соціаль-

них інститутах[29], тому, вважаємо, у широкому сенсі, вона набуває соціального характеру та виявляється змістовно у виконанні соціальним інститутом загальних функцій. Тобто, будь – який соціальний інститут, зокрема і реституційне правосуддя як соціальний інститут, виконує певні загальні функції в суспільстві, а саме: регулятивну функцію – вона полягає у регулюванні за допомогою норм, правил поведінки, санкцій дій індивідів у межах соціальних відносин (забезпечується виконання бажаних дій і усунення небажаної поведінки); функцію відтворення, безперервності суспільних відносин – завдяки їй транслюється досвід, цінності, норми культури з покоління в покоління; інтегративну функцію – вона полягає у згуртуванні прагнень, дій, відносин індивідів, що забезпечує соціальну стабільність суспільства загалом; комунікативну функцію – вона спрямована на забезпечення зв'язків, спілкування, взаємодії між людьми за рахунок певної організації їх спільної життєдіяльності[34; с.192].

У спеціальному (у вузькому) значенні, вважаємо, справедливість виявляється змістовно у виконанні реституційним правосуддям як соціальним інститутом специфічних функцій, що виражають його конкретне призначення в суспільстві. З цих позицій, відновне правосуддя виконує такі функції, як: сприяє сумісному вирішенню сторонами, які втягнуті в конкретний злочин, свого ставлення до наслідків злочину; передбачає участь самих сторін і суспільства в цілому в активних стосунках з юридичними органами; урівноважує інтереси жертви, суспільства з необхідністю соціальної реінтеграції злочинця; сприяє зціленню жертви і надає можливість усім сторонам, втягнутим в процес правосуддя, брати в ньому активну участь; допомагає традиційному правосуддю[26].

Отже, можливо констатувати, виявом відновлення інституційної справедливості є функціональність реституційного правосуддя як соціального інституту, тобто стан його функціонування. Якщо свої функції реституційне правосуддя як інститут виконує сповна, то відповідно, воно обумовлює відновлення справедливості. Відновлення справедливості як його ціль досягається і реалізується. Якщо у виконанні цих функцій виникають збої, порушення, тоді відновлення справедливості як ціль відновного правосуддя не досягається і не реалізується, відповідно, і відновлення справедливості не відбувається.

Інституційна справедливість постійно ставить вимоги перед особою, вимагає від особи добровільного їх виконання. Зрозуміло, суспільство зацікавлене в такому мисленні індивідів, що спрямоване на досягнення інституціональної справедливості, тобто формуванні особистої справедливості індивідів[29]. Справедлива особа у своїх діях керується ідеями інституційної справедливості навіть тоді, коли позитивне право має прогалини, суперечності та інші недоліки або залишає той чи інший момент на власний розсуд суб'єкта права[29]. Зміст особистої справедливості влучно охоплюється відомою формулою Ульпіана щодо трьох основних приписів права: *honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere* — чесно жити, не завдавати шкоди іншому, віддавати кожному належне [35].

Звідси, у реституційному правосудді, на нашу думку, особиста справедливість виявляється у такому: визнання важливості почуттів та потреб потерпілого, що проявляється в можливості для потерпілого розповісти про свої потреби та переживання, бути почутим, зустріти розуміння та підтримку; прийняття правопорушником відповідальності за спричинену шкоду, що передбачає визнання власної провини та готовість до відшкодування нанесених збитків; надання сторонам (правопорушник та потерпілий) повноважень щодо пошуку та прийняття взаємоприйняттого для них рішення, ... саме сторони є компетентними у вирішенні проблеми; добровільність участі у відновному процесі усіх зацікавлених сторін. Будь який процес відновного правосуддя буде ефективним лише за умови добровільної згоди сторін на їх участь. Даний принцип проявляється також в тому, що як потерпілий, так і правопорушник можуть відмовитись від даної процедури на будь - якому її етапі; нейтральність посередника, який повинен неупереджено сприймати інтереси та почуття обох сторін і активно допомагати їм чітко зрозуміти та сформулювати власні інтереси; конфіденційність – всі учасники процедури беруть на себе зобов'язання не поширювати будь - яку інформацію, що стала їм відома, без згоди іншої сторони[16].

Отже, ступінь дотримання зазначених принципів поведінки учасниками реституційного правосуддя, є показником досягнення і реалізації особистої справедливості. Відповідно, відновлення особистої справедливості досягається шляхом визнання важливості почуттів та потреб потерпілого; прийняття

правопорушником відповідальності; активного залучення сторін – надання сторонам (правопорушник та потерпілий) повноважень щодо пошуку та прийняття взаємоприйнятних для них рішень; запобігання повторному вчиненню злочину; добровільності участі у відновному процесі усіх зацікавлених сторін; нейтральності посередника; реалізації принципу конфіденційності. Тому, відновлення особистої справедливості як ціль реституційного правосуддя постає як забезпечення дотримання його учасниками вимог моралі та норм позитивного права.

Ще Арістотель розрізняв такі види справедливості як загальна справедливість (*justitia universalis*) і спеціальна (окрема) справедливість (*justitia particularis*) (з цього приводу див.: [36]). На думку С. Погребняка, в даному випадку мова йде про загальну й індивідуальну справедливість. Погодимось з його думкою, відповідно до якої, для права важливе значення може мати підхід до протиставлення загальної й індивідуальної справедливості, який знайшов своє найяскравіше віддзеркалення в англійському праві. Останнє проводить розрізнення між загальною справедливістю (*justice*), яке досягається за допомогою загального права (*common law*), що наголошує на послідовності у розгляді аналогічних справ, і індивідуальною справедливістю (*equity*), яка націлена на належний результат за конкретною справою, не беручи до уваги інші справи, виправлення недоліків букви за допомогою духу права (право справедливості)[29].

Відповідно, загальна справедливість досягається через застосування реституційного правосуддя як ідеальної процедури при розгляді аналогічних справ на певній території в певний тривалий період часу. Зокрема, медіація (як форма реституційного правосуддя) являє собою процедуру, яка передбачає такий алгоритм дій: спочатку окрему зустріч медіатора (нейтральної особи, яка пройшла спеціальну підготовку і не є представником інтересів ні жертви, ні правопорушника) із жертвою і правопорушником, вислуховування їх версій про те, що сталося, відповідь на їх питання і з'ясування, чи мають вони бажання продовжувати цей процес. Якщо обидві сторони виявляють таке бажання, посередник організує їхню зустріч. Жертва вислуховує кривдника і може з'ясувати будь-які питання, які виникли у неї, висловити свої почуття, дати вихід емоціям та агресії. Потерпілий хоче бути почутим. Правопорушник вислуховує їх і може дати відповіді

на питання жертви, пояснити своє ставлення до вчиненого. Якщо сторони дійдуть згоди про примирення, вони складають контракт у письмовій формі про відшкодування збитків. Контракт надсилається органу, який надіслав справу на примирення. Якщо справа надійшла з суду, цей контракт може стати частиною вироку. Якщо справа надійшла із поліції чи від прокурора, то вона може бути закрита після успішного виконання контракту[26].

Отже, послідовне застосування процедури проведення медіації в системі правосуддя держави при розгляді аналогічних справ і чітке дотримання послідовності її проведення, означає виправлення несправедливості та відновлення загальної справедливості. Відповідно, відновлення загальної справедливості як цілі реституційного правосуддя полягає у відновленні якості громадського життя на рівні окремої особи, громади і правового порядку в суспільстві вцілому шляхом широкого застосування і чіткого дотримання протягом тривалого періоду часу процедур реституційного правосуддя при розгляді аналогічних справ.

Індивідуальна справедливість відновлюється за умови досягнення конкретного результату у конкретній справі, що і є виправленням несправедливості. Так, прикладом індивідуального аспекту справедливості є випадок, який мав місце у м. Одеса, коли 14-річний громадянин, який викрав з полиць магазину одягу два светри та джинси, у примірковальній кабінці зрізав з них пластмасові кліпси, сховав речі та кліпси до рюкзаку та намагався винести вкрадене з магазину, де його затримала охорона. Хлопець обвинувачувався у вчиненні злочину, що передбачений частиною 2 статті 15, частиною 1 статті 185 КК. Підозрюваний і потерпілий (власник магазину) взяли участь у пілотному проєкті «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення». За результатами проведення процедури медіації заподіяні матеріальні збитки було відшкодовано, потерпілий неочікувано для себе прояснив недоліки в системі безпеки магазину, за наявності яких неможливо уникнути збитків свого бізнесу на майбутнє. Ухвала суду: неповнолітнього звільнено від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням з потерпілим [37].

Отже, в конкретному випадку було досягнуто конкретного результату - заподіяні матеріальні збитки в наслідок крадіжки було відшкодовано потерпілому, неповнолітнього звільнено від

кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням з потерпілим. Відповідно, ціль реституційного правосуддя щодо відновлення індивідуальної справедливості реалізовано, а індивідуальну несправедливість, яка виникла внаслідок скоєння злочину подолано.

Дж. Ролз у своїй роботі «Теорії справедливості»[38], виокремив формальну, змістовну і процедурну справедливість.

Природа ідеї формальної справедливості полягає в реалізації принципу – до однакового слід ставитися однаково. У цьому виді справедливості (справедливості як правильності) акцент зроблено на безсторонності й послідовності при застосуванні правил[38; с.99]. Звідси, досягти формальної справедливості можливо через застосування реституційного правосуддя, але для цього його необхідно юридично визнати та закріпити в нормативно – правовому полі. При цьому, реституційне правосуддя може діяти як складова кримінального процесу; як альтернатива кримінальному процесу, що передбачає врегулювання конфлікту через переговори; як додатковий захід, що долучається до традиційного правосуддя і часто застосовується після закінчення слухань у справі[26].

Засобом забезпечення формальної справедливості виступають основні джерела права[29]. Нормативний акт має загальний характер, і це само по собі вже є гарантією проти свавілля, оскільки завдяки цій властивості нормативно – правовий акт зазвичай не створюється на користь або проти конкретної особи. «Формальна справедливість у правових інституціях, - слушно зауважує Дж. Ролз, - це просто один з аспектів правління закону, яким підтримуються і забезпечуються законні сподівання» [38].

В цьому контексті слід зазначити, що запровадження та розвиток реституційного правосуддя закріплено на найвищому міжнародно - правовому рівні – правовими актами ООН. Міжнародно - правові акти ООН у сфері відновного правосуддя поділяються на дві групи[39]: а) правові акти ООН, які містять загальні норми щодо відновного правосуддя; б) правові акти ООН, які містять спеціальні норми щодо відновного правосуддя. До першої групи належать наступні міжнародно - правові акти: 1) Загальна декларація прав людини, затверджена Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р. [40]; 2) Каракаська декларація, прийнята Конгресом ООН з профілактики злочинності та поведження з правопорушниками і схва-

лена Генеральною Асамблеєю в її резолюції №5/171 від 15 грудня 1980 р. [41]; 3) Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою, затверджена Генеральною Асамблеєю ООН 29 листопада 1985 р. [42]; 4) Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила»), затверджені Генеральною Асамблеєю ООН 29 листопада 1985 р. [43]; 5) Керівні принципи, що стосуються ролі осіб, які здійснюють судове переслідування, прийняті шостим Конгресом ООН з профілактики злочинності та поведження з правопорушниками 7 вересня 1990 р. [44]; 6) Мінімальні стандартні правила ООН у відношенні заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням («Токійські правила»), затверджені резолюцією Генеральної Асамблеї ООН №45/110 14 грудня 1990 р. [45]; 7) Рекомендації відносно міжнародного співробітництва в галузі запобігання злочинності та кримінального правосуддя в контексті розвитку, затверджені резолюцією Генеральної Асамблеї ООН №45/107 14 грудня 1990 р. [46]; 8) Керівні принципи запобігання злочинності серед неповнолітніх ООН («Ер - Рядські керівні принципи»), затверджені резолюцією Генеральної Асамблеї ООН №45/112 14 грудня 1990 р. [47]; 9) Резолюція №1998/23, затверджена Комісією з профілактики злочинності в кримінальному процесі Економічної та Соціальної Ради ООН 28 липня 1998 р. [48]; 10) Віденська декларація про злочинність та правосуддя: відповіді на виклики XXI століття, прийнята десятим Конгресом ООН з профілактики злочинності та поведження з правопорушниками від 17 квітня 2000 р. [18]; 11) Бангкокська декларація «Взаємодія та заходи у відповідь: стратегічні союзи в сфері попередження злочинності і кримінального правосуддя», прийнята одинадцятим Конгресом ООН з профілактики злочинності та поведження з правопорушниками 25 квітня 2005 р. [49]; 12) Керівні принципи, що стосуються правосуддя з питань, пов'язаних з участю дітей - жертв та свідків злочинів, затверджені Генеральною Асамблеєю ООН 22 липня 2005 р. [50]; 13) Основні принципи та керівні положення, що стосуються права на правовий захист і відшкодування збитку для жертв грубих порушень міжнародних норм в галузі прав людини та серйозних порушень міжнародного гуманітарного права, затверджені Комісією з прав людини ООН 25 липня 2005 р. [51]. Другу групу утворюють: 1) Рекомендація

«Про розробку і здійснення заходів посередництва та відновного правосуддя в сфері кримінального судочинства» Економічної та Соціальної Ради ООН від 4 травня 1999 р. [52]; 2) Резолюція Економічної і Соціальної Ради ООН «Про основні принципи програми відновного правосуддя у кримінальних справах» від 24 липня 2002 р. [53].

Отже, реалізація положень реституційного правосуддя, які закріплено в цих нормативно – правових актах, є виявом відновлення формальної справедливості. Адже, як слушно зазначив Г. Харт, мінімум справедливості обов'язково здійснюється скрізь, де людська поведінка регулюється публічно проголошеними та застосовуваними в судовому порядку загальними правилами [54]. Вважаємо, дотримання цих правил є своєрідним критерієм, що визначає межу між справедливістю та не – справедливістю.

Таким чином, відновлення формальної справедливості як цілі реституційного правосуддя досягається і реалізується через дотримання положень щодо його здійснення, всіма учасниками кримінального конфлікту, які закріплені в нормативно – правових актах, зокрема міжнародних.

Змістовну справедливість слід розуміти як додержання певних принципів, за допомогою яких можна з'ясувати, що ж конкретно належить кожному як учаснику суспільних відносин[29]. Справедливість змістовна втілюється в принципі пропорційності або розмірності[55]. При цьому, пропорційність реалізується як еквівалентність, яка в своїй сутності є реалізацією ідеї справедливості у відносинах між потерпілим і правопорушником. Р. Циппеліус підкреслює, що право має регулювати людську поведінку в такий спосіб, який потрібен для того, аби вигоди (цінності, переваги) та обтяження (витрати, зобов'язання) були розподілені справедливо; суперечливі інтереси були задоволені в порядку, відповідно до їх ваги і значущості; ті, хто чинить карані діяння, отримували за них належну відплату, - одне слово, аби при вирішенні конфліктів, що виникають у суспільстві, панувала справедливість [56].

На нашу думку, у реституційному правосудді цей аспект справедливості виявляється вочевидь перш за все у відносинах між його учасниками щодо відшкодування шкоди (за загальним правилом завдані збитки повинні компенсуватися), яка була заподіяна кримінальним діянням.

Згідно з Великим тлумачним словником сучасної української мови «відшкодуву-

вати» – це давати кому - небудь щось інше замість втраченого, знищеного й т. ін.; поповнювати витрати, збитки чимось іншим[57; с. 185]. «Компенсація» – це відшкодування, зрівноваження, винагорода за що - небудь, а також сума, яку сплачують як відшкодування, винагороду; покриття витрат, утрат[57; с. 560]. Шкода – в загальнотеоретичному розумінні зменшення або знищення майнової, немайнової чи іншої сфери потерпілого[58; с. 441].

Найбільш поширеними різновидами шкоди є майнова, фізична та моральна шкоди.

Серед різновидів шкоди найбільш поширеним негативним наслідком як вчинення злочину (кримінального правопорушення), так і прийняття незаконного рішення, дії (бездіяльності) є майнова шкода. Крадіжки, грабежі, розбої, вимагання, знищення або пошкодження майна та деякі інші злочини кримінального права завдають особі майнової шкоди, що полягає в позбавленні її належних їй цінностей, грошей, майна, матеріальних благ. Майнова шкода відрізняється від інших видів шкоди (фізичної та моральної) можливістю її точного встановлення та вираження в грошовому еквіваленті. Разом з тим майнова шкода виникає не лише внаслідок посягання на відносини власності, а й при посяганні на особу. Зокрема, коли було вчинене злочинне посягання на здоров'я, суб'єктом вимог виступає сам постраждалий, який втрачає заробіток у зв'язку з хворобою, здійснює витрати на лікування, додаткове харчування, протезування, сторонній догляд тощо [59].

Фізична шкода являє собою сукупність змін, які об'єктивно відбулись у стані людини як фізичної істоти (тілесні ушкодження, розлад здоров'я, біль). Фізична і моральна шкода тісно пов'язані між собою. У разі завдання фізичної шкоди, людина зазнає й шкоди моральної. Моральні страждання в такому випадку, як правило, виявляються у відчуттях страху, сорому, приниження, а також в інших, несприятливих для людини в психологічному аспекті, переживаннях, пов'язаних із втратою роботи, тимчасовою непрацездатністю, неможливістю продовжувати активне громадське життя, з обмеженням або позбавленням яких - небудь прав громадян тощо[59].

Разом з тим неможливо відшкодувати (визначити еквівалент) втрати здоров'я, відшкодувати почуття страху, відчуття болю. Тому відшкодування фізичної та моральної шкоди припускає можливість їх компенсації. При цьому одночасно

має відбуватися відшкодування витрат, які пов'язані з нанесенням фізичної чи моральної шкоди (вартість ліків, медичних послуг, реабілітаційних заходів тощо). У цих випадках фізична шкода може бути об'єктивно оцінена так, як шкода, що завдається в матеріальній сфері, через що в певних випадках вона впливає на юридичну кваліфікацію діяння. Саме тому, згідно з п. 3 ч. 1 ст. 91 КПК України, встановлення виду і ступеня шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, є обов'язком посадової особи, що здійснює кримінальне провадження [60]. яка полягає в можливості компенсації заподіяної злочином моральної шкоди в кримінальному судочинстві (шляхом її вираження в кількісному (матеріальному) еквіваленті).

Моральна шкода як наслідок вчинення кримінального правопорушення чи незаконного рішення, дії (бездіяльності) правоохоронного чи судового органу має немайновий характер і виражається, відповідно до ст. 23 Цивільного кодексу України, у фізичних і душевних стражданнях, приниженні честі, гідності, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи. Підстави компенсації моральної шкоди, завданої внаслідок порушення прав особи, закріплені у вказаній статті, а також у статтях 1167, 1168 ЦК України[61].

Звідси, відновлення змістовної справедливості полягає у відшкодуванні у різних формах шкоди (майнової, фізичної, моральної) потерпілому, громаді з боку правопорушника, яка, в свою чергу, постає як ціль реституційного правосуддя.

Процедурну справедливість можна визначити як додержання процедурних правил, що спрямовані на забезпечення справедливості результату тієї чи іншої дії незалежно від інших обставин[29].

У літературі виділяють суто процедурну, абсолютну і неабсолютну процедурну справедливість[29].

Суто процедурна справедливість визнається там, де немає незалежного критерію для правильного результату, натомість є коректна або справедлива процедура, наслідок якої також є коректним або справедливим незалежно від його суті, — аби тільки належно дотримувалися процедури [38]. За такого підходу справедливість полягає в самих процедурах і не існує процесуально незалежної міри справедливого результату. У цьому випадку справедливий результат - це будь - який результат, отриманий за умови додержання процедури. Вважа-

ємо, сам факт наявності процедури розгляду кримінального діяння вже є відновленням процедурної справедливості. Прикладом відновлення суто процедурного аспекту справедливості в реституційному правосудді є закріплення в окремих положеннях матеріального та процесуального кримінального законодавства України можливості закриття кримінального провадження у зв'язку з відмовою потерпілого від обвинувачення (п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК)[60].

Абсолютна процедурна справедливість має незалежний критерій справедливого результату та процедуру, яка з великим ступенем гарантії приводить до цього результату Одним із прикладів такої процедури є реалізація такої форми реституційного правосуддя як примирення сторін, яке розуміється як визначена в законодавчому порядку можливість вирішувати конфлікти за допомогою посередника найбільш прийнятним для сторін способом[56]. Процедура примирення сторін за участю професійного посередника проходить у три етапи. Перший етап – попередній, який включає в себе з'ясування наявності умов, за яких можливе використання відновного врегулювання, винесення постанови про проведення примирної процедури, призначення посередника, його ознайомлення з матеріалами справи, зустріч посередника зі сторонами для роз'яснення переваг такої процедури і з'ясування їхніх намірів. Другий етап ... включає в себе безпосередньо проведення переговорів, зустрічі сторін і посередника для пошуку позитивного результату переговорів. Третій етап – заключний, складається з підготовки і підписання мирової угоди, її розгляду і затвердження судом, слідчим або прокурором на її основі постанови про закриття кримінальної справи.

Таким чином, за наявності такої процедури незалежним критерієм справедливого результату є укладання мирової угоди, а бажаним результатом - досягнення консенсусу між постраждалими сторонами і правопорушником. При цьому, проходження всіх етапів процедури примирення сторін і являє в своїй сутності відновлення справедливості. Відповідно, цілю реституційного правосуддя щодо відновлення абсолютної процедурної справедливості є забезпечення проходження всіма учасниками кримінального конфлікту всіх етапів процедури примирення задля укладання мирової угоди на основі досягнення консенсусу.

Характерною ознакою неабсолютної процедурної справедливості є те, що хоч і є незалеж-

ний критерій для правильного висновку, проте немає такої підходящої процедури, яка б напевно привела до нього [38, с. 133]. Зазвичай правила неабсолютної процедурної справедливості лише сприяють досягненню справедливого результату ... однак не гарантують його[29].

Прикладом неабсолютної процедурної справедливості, на нашу думку, є проведення сімейних конференцій. Сімейні конференції – це особливий вид конференцій, започаткований у Новій Зеландії під впливом філософії племені Маорі[63]. Згідно з філософією Маорі, сприймається як варварство, коли на Заході обвинувачуваний змушений один предстати перед судом без родинної підтримки. Філософія Маорі відхиляє західні поняття особистої провини на користь колективного відчуття «сорому» та «відновлення рівноваги» або «зцілення». За цією філософією сором полягає у тому, що людина може підвести, знеславити свою громаду; адже сором падає на всю громаду, а не на окрему особу. Для Маорі є зрозумілим, що сором веде до реінтеграції, в той час як західна вина сприяє саморуїнації [63].

На конференції обговорюється питання, чи слід направляти правопорушника в тюрму, чи буде застосована реабілітаційна програма[20]. Основною ознакою таких програм є факт передачі повноважень щодо винесення рішення про наслідки правопорушення самим сторонам – жертві і злочинцю, родині, громаді[27].

На таких конференціях передбачається присутність більшої кількості осіб: запрошуються члени сім'ї та родичі правопорушника, а також інші особи, що перебувають у добрих стосунках з правопорушником, якими можуть бути вчитель чи керівник спортклубу, друг сім'ї, сусід тощо. На конференцію також запрошують потерпілого та особу, яка може його підтримати, чи інших осіб, яких торкнувся злочин. Усі учасники конференції за допомогою медіатора (або фасилітатора) можуть особисто висловити свої почуття щодо заподіяної їм шкоди та наслідків такої неналежної поведінки[20].

Отже, відновлення неабсолютної процедурної справедливості як цілі реституційного правосуддя полягає в факті передачі повноважень щодо винесення рішення про наслідки правопорушення безпосередньо сторонам правового конфлікту – злочинцю та жертві злочину, їх родинам, громаді. При цьому, зазвичай, зміст рішення щодо наслідків правопорушення полягає у реінтеграції та ресоціалізації правопорушника.

Слід зазначити, що всі аспекти справедливості є тісно пов'язаними між собою. Там, де ми знаходимо формальну справедливість, ми ймовірно знайдемо й змістовну справедливість, оскільки вони схильні йти разом. Тому принаймні вкрай несправедливі інституції рідко, а то й ніколи не бувають керовані безсторонньо й послідовно [38]. У свою чергу, абсолютна і неабсолютна процедурна справедливість спрямовані на забезпечення змістовної справедливості (завдяки цим видам процедурної справедливості досягають допоміжної легітимації результату, а суто процедурна — на її заміну (у випадку коли для певних відносин не можуть бути визначені принципи справедливого розподілу, процедурна справедливість гарантує первинну легітимацію результату)[29]. Крім того, процедурна справедливість сприяє реалізації формальної справедливості: саме процесуальні подробиці, точність, детальність і скрупульозність процесуальних норм, чіткість вимог і визначеність правил гарантують рівність сторін процесу й об'єктивність влади, що приймає рішення[29].

Висновок. Ціль у праві забезпечує порядок у відносинах між людьми та їх об'єднаннями, подолання конфліктів у суспільстві, гарантує безпеку суб'єктів соціальних відносин та цілісності суспільства і держави. Формування правової цілі означає визначення змісту конкретних соціально – правового результату, досягти якого можливо шляхом застосування правових засобів та інструментів.

Ціль реституційного правосуддя нормативно закріплено в низці міжнародних нормативно – правових актів, які означають її як відшкодування шкоди нанесеної скоєним злочином та досягнення відновних результатів – укладання угоди між потерпілим та правопорушником і, де доречно, будь – якими іншими особами чи членами громади, на яких скоєне правопорушення на основі застосування відновних процесів – медіації; примирення; обговорення/конференції; кола правосуддя, а також реалізації таких засобів як: компенсації/відшкодування; реституція/відновлення первинних прав; виконання робіт на користь громади.

У фаховій літературі з кримінального, кримінально – процесуального та кримінально – виконавчого права має місце дискусія щодо сутності і цілей реституційного (відновного) правосуддя. Існує думка, згідно з якою, цілю реституційного правосуддя є відновлення справедливості у широкому розумінні.

Справедливість є багатоаспектним та різноплановим соціально – правовим явищем. Воно імплементується у правову реальність у формі окремих змістових концептів, зокрема: інституційного і особистого; загального та індивідуального; формального, змістового, процедурного та інших.

В інституційному вимірі відновлення справедливості як ціль реституційного правосуддя полягає у виконанні ним певних функцій в суспільстві, а саме загальних: регулятивної; відтворення, інтегративної, комунікативної; а також спеціальних: сумісне вирішення кримінального конфлікту його учасниками; урівноваження інтересів жертви злочину, суспільства з необхідністю соціальної реінтеграції злочинця; зміцнення жертви злочину; допомога традиційному правосуддю.

В особистому вимірі відновлення справедливості як ціль реституційного правосуддя полягає в такому: визнання почуттів та потреб потерпілого; прийняття правопорушником відповідальності; активному залученні сторін – надання сторонам (правопорушник та потерпілий) повноважень щодо пошуку та прийняття взаємоприйнятних для них рішень; запобігання повторному вчиненню злочину; добровільність участі у відновному процесі усіх зацікавлених сторін; нейтральність посередника; реалізація принципу конфіденційності.

В загальному вимірі відновлення справедливості як ціль реституційного правосуддя досягається шляхом застосування ідеальної процедури при розгляді аналогічних справ на певній території в певний тривалий період часу. Тобто, відновлення загальної справедливості як цілі реституційного правосуддя полягає у відновленні якості громадського життя на рівні окремої особи, громади і правового порядку в суспільстві в цілому шляхом широкого застосування і чіткого дотримання протягом тривалого періоду часу процедур реституційного правосуддя при розгляді аналогічних справ.

В індивідуальному вимірі відновлення справедливості як ціль реституційного правосуддя досягається як отримання конкретного результату при розгляді конкретної кримінальної справи, зокрема, наприклад, відшкодування потерпілому заподіяних йому матеріальних збитків в наслідок скоєння крадіжки.

У формальному вимірі відновлення справедливості як ціль реституційного правосуддя полягає у дотриманні положень щодо його здійснення, які закріплені в нормативно – пра-

вових актах, зокрема міжнародних, усіма учасниками кримінального конфлікту.

У змістовному вимірі справедливості у реституційному правосудді як його ціль полягає у відшкодуванні у різних формах шкоди (майнової, фізичної, моральної) потерпілому, громаді з боку правопорушника.

У вимірі суто процедурної справедливості ціль реституційного правосуддя полягає в отриманні будь – якого результату за умови дотримання процедури.

У вимірі абсолютної процедурної справедливості ціль реституційного правосуддя полягає в забезпеченні проходження всіма учасниками кримінального конфлікту всіх етапів процедури правосуддя задля укладання мирової угоди на основі досягнутого консенсусу.

У вимірі неабсолютної процедурної справедливості ціль реституційного правосуддя полягає у факті передачі повноважень щодо винесення рішення про наслідки правопорушення безпосередньо сторонам правового конфлікту – злочинцю та жертві злочину, їх родинам, громаді.

Список використаної літератури:

1. Галкевич С. В. Принципи справедливості, добросовісності, розумності деліктної відповідальності у цивільному праві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Хмельн. облрада, Хмельн. ун-т упр. та права ім. Л. Юзькова. Хмельницький, 2021. 18 с
2. Волкова Н.В. Захист сімейних прав та інтересів у цивільному судочинстві: автореф. ... докт. юрид. наук: 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. Національний університет «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки України, 2023. 44с.
3. Мусиченко О. М. Відновлення соціальної справедливості як мета кримінально-правових заходів. *Кримінальне право в умовах глобалізації* : матер. Міжнар. наук. - практ. конфер. (м. Одеса, 25 травня 2018 р.). Кафедра кримінального права НУ «Одеська юридична академія». Одеса, 2018. С. 142 - 144.
4. Шелевер Н.В. Справедливість – обов'язкова вимога судового рішення. *Право і суспільство*. 2021. №6. С. 22 – 27.
5. Мозоль Н. І. Проблема соціальної справедливості в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №11. С. 57 – 60.
6. Коваль О. Альтернативні способи врегулювання кримінально-правових відносин. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 10. С. 139-143.

7. Семчишин О. Р. Відновне правосуддя: перспективи інституціоналізації в українському суспільстві. *Наукові записки*. 2010. Том 109. Соціологічні науки. С. 37 – 40.
8. Новий тлумачний словник української мови: у трьох томах. Т.3. Київ: Аконіт, 2001. 862 с.
9. Яковлева А.М., Афонская Т.М. Сучасний тлумачний словник української мови. Харків: Тор-сінг плюс, 2010. 672 с.
10. Бадира В.А., Денисов С.Ф., Денисова Т.А. Кримінально – виконавче право: за ред. Т.А. Денисової. Київ: Істина, 2008. 400 с.
11. Філософський енциклопедичний словник. Київ: Абрис, 2002. 742с.
12. Філософський словник. Київ: Головна редакція української радянської енциклопедії, 1986. 796с.
13. Кулинич П.Ф. Цілі земельного права України. *Правова держава*. 2019. Вип. 30. С. 230 - 238.
14. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Харків: Право, 2017. *Філософія права*. Т. 2. Ін – т держави і права імені В. М. Корецького НАН України; Нац. Юридич. Ун - т імені Ярослава Мудрого. 1128с.
15. Оцяця А. С. Визначення функцій кримінального права. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2013. № 3. С. 192 - 199.
16. Нестор Н. В. Поняття, принципи та форми відновного правосуддя. *Форум права*. 2010. № 2. С. 330 - 333. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-2/10nnvfvpr.pdf>. (дата звернення 9.03.2022).
17. Latimer D., Muisse D. The Effectiveness of Restorative Justice Practices: A Meta-Analysis. – Ottawa: Research and Statistics Division of Department of Justice of Canada. 2001. P. 10.
18. Віденська декларація про злочинність та правосуддя: відповіді на виклики XXI століття: Декларація ООН від 17 квітня 2000 р. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_443 (дата звернення 8.03. 2022).
19. Основні принципи ООН щодо впровадження програм відновного правосуддя у кримінальних справах: Резолюція ООН від 24 липня 2002. Економічна і Соціальна Рада ООН. URL: <http://ipcj.org.ua/upload/bazovi-printsipi-onn-ukr.pdf> (дата звернення 8.03.2022).
20. Землянська В. В. Відновне правосуддя в кримінальному процесі України: посібник. Київ: Видавець Захаренко В.О., 2008. 200 с.
21. Про Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів: Указ Президента України від 10 травня 2006р. № N 361/2006 База даних «Законодавство України» / ВР України. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361/2006#Text> (дата звернення 8.03.2022).
22. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів»: Указ Президента України від 08. 04. 2008р. № 311/2008/ База даних «Законодавство України» / ВР України. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/311/2008#Text/> (дата звернення 8.03.2022).
23. Зер Г. Зміна об'єктива: новий погляд на злочин та правосуддя / пер. з англ. М. Яковлева. Київ: Пульсари, 2004. 224 с.
24. Ashworth A. Responsibilities, Rights and Restorative Justice. *The British Journal of Criminology*. Centre for Crime & Justice Studies, 2002. № 42. P. 578–595.
25. Marshall T. Restorative Justice: An Overview. A Report by the Home Office. Research Development and Statistics Directorate. London, 1998. 36 p.
26. Маляренко Т.В., Войтюк І.А. Відновлювальне правосуддя: можливості запровадження в Україні. *Відновне правосуддя в Україні*. 2005. №1 – 2. С. 17 – 34.
27. Семерак О.С., Семерак І.О. Відновне правосуддя в контексті нового кримінального процесуального кодексу України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. Серія Право. Випуск 28. Т.3. С. 110 – 114.
28. Нестор Н. Парадигма відновного правосуддя. *Перша юридична експертиза*. 2 липня 2010. URL: <https://flexp.com.ua/ib/article/178> (дата звернення 10.03.2022).
29. Погребняк С. Справедливість як принцип права: основні аспекти. *Філософія права і загальна теорія права*. 2015. № 1–2. С. 257 – 268.
30. Юридична енциклопедія: В 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко та інш. Т.5. Київ: Укр.енциклоп., 1998. 736с.
31. Кельзен Г. Чисте вчення про право. Харків: Право, 2007. 212 с.
32. Hook S. Naturalism and democracy. In *Naturalism and the human spirit*. New York, 2004.
33. Завальнюк І. Генеза філософсько – правоого феномену справедливості судового розгляду в конституційному праві. *Юридичний вісник*, 2021. № 2. С. 36 – 46.
34. Соціологія: підручник/за ред. В.Г. Городяненка. Київ: Академія, 2008. 544с.
35. Історія вчень про право і державу: хрестоматія для юрид. вищ. навч. закл. і фак. Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2005. 909 с.
36. Горбенко К. П. Еволюція концепцій справедливості в античній філософії. *Вісник Донецького*

- національного університету. 2016. №1. С. 7 – 20.
37. Єдиний державний реєстр судових рішень: База даних судових рішень в Україні. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/91398348 (дата звернення 10.03.2022).
38. Ролз Дж. Теорія справедливості. Київ: Основи, 2001. 822 с.
39. Микитин Ю. Закріплення основ відновного правосуддя у міжнародно – правових актах ООН та Ради Європи. *Відновне правосуддя в Україні*. 2010. № 4. С. 53-62.
40. Загальна декларація прав людини: Декларація ООН від 10 грудня 1948р. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_015. (дата звернення 10.03.2022).
41. Каракаська декларація: Декларація ООН від 15 грудня 1980р. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_964. (дата звернення 10.03.2022).
42. Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою: Декларація Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада 1985 р. URL: <https://khrpg.org/1080460475> (дата звернення 10.03.2022).
43. Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила») від 29 листопада 1985р. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_211(дата звернення 10.03.2022).
44. Керівні принципи, що стосуються ролі осіб, які здійснюють судове переслідування від 7 вересня 1990 р. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_859 (дата звернення 10.03.2022).
45. Мінімальні стандартні правила ООН у відношенні заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням («Токійські правила»): Резолюція Генеральної Асамблеї ООН №45/110 від 14 грудня 1990 р. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/mu90344?ed=1990_12_14 (дата звернення 10.03.2022).
46. Рекомендація ООН відносно міжнародного співробітництва в галузі запобігання злочинності та кримінального правосуддя в контексті розвитку від 14 грудня 1990 р.: Рекомендація ООН. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_832 (дата звернення 10.03.2022).
47. Керівні принципи запобігання злочинності серед неповнолітніх («Ер-Рядські керівні принципи») від 14 грудня 1990 р. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://www.uazakon.com/document/tpart17/isx17186.html> (дата звернення від 10.03.2022).
48. Резолюція ООН №1998/23 від 28 липня 1998 р. URL: <http://www.un.org/ru/ecosoc/docs/1998/r1998-23.pdf> (дата звернення від 10.03.2022).
49. Бангкокська декларація ООН «Взаємодія та заходи у відповідь: стратегічні союзи в сфері попередження злочинності і кримінального правосуддя»: Декларація ООН від 25 квітня 2005 р. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: http://www.un.org/russian/events/11thcongress/bangkok_decl.pdf (дата звернення від 10.03.2022).
50. Керівні принципи, що стосуються правосуддя з 14 питань, пов'язаних з участю дітей - жертв та свідків злочинів ООН від 22 липня 2005 р. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_e54 (дата звернення від 10.03.2022).
51. Основні принципи та керівні положення, що стосуються права на правовий захист і відшкодування збитку для жертв грубих порушень міжнародних норм в галузі прав людини та серйозних порушень міжнародного гуманітарного права ООН від 25 липня 2005 р. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_e53 (дата звернення від 10.03.2022).
52. Про розробку і здійснення заходів посередництва та відновного правосуддя в сфері кримінального судочинства: Рекомендація ООН від 4 травня 1999 р. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=76> (дата звернення від 10.03.2022).
53. Про основні принципи програми відновного правосуддя у кримінальних справах: Резолюція ООН від 24 липня 2002р. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: http://www.commonground.org.ua/dld/RJU_bulletin/RJU.Vol.1-2.content_ukr.html (дата звернення від 10.03.2022).
54. Харт Х. Л. А. Концепція права. Київ: Сфера, 1998. 236 с.
55. Прийма С.В. Справедливість при тлумаченні права: огляд аспектів. *Вісник Національної академії правових наук*. 2016. № 4 (87). С. 66 -76.
56. Циппеліус Р. Юридична методологія. Київ: Реферат, 2004. 176 с.
57. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ. Ірпінь: Перун, 2003. 1440 с.

- 58.Юридична енциклопедія: В 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко та інш. Т.6. Київ: Укр. енциклоп., 1998.736 с.
- 59.Грицюк І.В. Право потерпілого на відшкодування (компенсацію) шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. *Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право)*. 2014. № 2(65). С. 133 – 138.
- 60.Кримінальний процесуальний кодекс України База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 10.03.2022)
- 61.Цивільний кодекс України. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-:15#Text> (дата звернення 10.03.2022).
62. Aertsen I., Mackay R., Pelican C., Willemsens J. and Wright M. *Rebuilding Community Connections – Mediation and Restorative Justice in Europe*. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2004. P. 19.
63. Braithwaite J. *Resolving Crime in the Community: Restorative Justice Reforms in New Zealand and Australia*, in Martin C. (ed.). *Resolving Crime in the Community: Mediation in Criminal Justice*. London: ISTD, 1994. P. 8 - 9.

Soroka M. V. Restoration of justice as a goal of restorative justice

The etymological, philosophical and legal understanding of the concept of «goal» is considered. It was found that the goal is the conceivable result of a specific activity, the result of functioning. It is noted that the content of the legal goal reflects the expected, desired ideal «image» of the occurrence of specific social and legal consequences in the form of a social and legal result, which can be achieved through the use of legal means. It is emphasized that restorative justice originated in Canada. It was determined that according to international legal documents, the goals of restorative justice are to compensate for the damage caused by the committed crime and to achieve the corresponding results - to conclude an agreement between the victims and the offender based on the application of restorative processes. It is emphasized that the creation of conditions for the reconciliation of the parties - the victims and the offender - is established as the goal of restorative justice in national regulatory and legal acts. It is emphasized that in the professional literature on criminal, criminal-procedural and criminal-executive law there is a discussion about the essence and goals of restorative justice. It has been established that one of the goals of restorative justice is the restoration of justice. It is indicated that justice is a multifaceted and multifaceted socio-legal phenomenon that has institutional, personal, general, individual, formal, substantive and procedural dimensions. It is noted that justice is implemented in legal reality through its separate aspects, each of which has its own meaning. It is substantiated that the goal of restorative justice in the institutional dimension is its performance of special and general functions in society; in the personal dimension, it consists in the recognition of the feelings and needs of the victim, the offender's acceptance of responsibility, the active involvement of the parties involved - giving the parties (the offender and the victim) the authority to find and make a mutually acceptable solution for them, preventing the re-offending of the crime, voluntary participation in the recovery process of all interested parties, neutrality of the intermediary, implementation of the principle of confidentiality in a general sense, it consists in achieving by applying an ideal procedure when considering similar cases in a certain territory in a certain long period of time; in the individual dimension, it is achieved as obtaining a specific result during the consideration of a specific criminal case (reimbursing the victim for the material losses caused to him as a result of committing theft); in the formal dimension, it consists in compliance with the provisions regarding its implementation, which are established in regulatory and legal acts, in particular international ones, by all participants in the criminal conflict; in the substantive dimension, it consists in compensation in various forms of damage (property, physical, moral) to the victim, the community from the offender; in the measure of purely procedural justice, the goal of restorative justice is to obtain any result provided that the procedure is followed; in terms of absolute procedural justice, the goal is to ensure that all participants in the criminal conflict go through all the stages of the justice procedure in order to conclude a settlement agreement based on the consensus reached; in terms of non-absolute procedural justice, the goal is to transfer the authority to make a decision on the consequences of the offense directly to the parties to the legal conflict - the criminal and the victim of the crime, their families, the community. It is indicated that all aspects of justice are closely related.

Key words: restoration of justice; goal; restorative justice; institutional justice; personal justice; general justice; individual justice; formal justice; meaningful justice; procedural fairness.